

V. URBUTIS

LIE. *dėinauti*, LA. *dėivelėt* IR JŲ GIMINAIČIAI

Daugelio kraštų ir ne vienos kartos kalbininkų pastangomis lietuvių kalbos etimologijos tyrinėjimai jau yra toli pažengę į priekį. Ir vis dėlto reikia konstatuoti, kad geroka dalis mūsų leksikos, ypač tarminės, kol kas tebėra etimologų visiškai neliesta. Šiuo straipsniu pirmiausia ir siekiama įvesti į etimologijos apyvartą porą anksčiau netyrinėtų žemaičių žodžių grupelių, kurių ryškiausi atstovai yra veiksmažodžiai *dėinauti* ir *dėivelioti* ir kurios, kaip toliau mėginama parodyti, priklauso vienai ir tai pačiai žodžių šeimai. Pakeliui, žinoma, užkliudomi ir jau aiškinti tos šeimos žodžiai, plačiau apsistoiant ties tais, kurių kilmė tebekelia ginčų ar abejonių. Nemažai vietos kartu skiriama latvių kalbos giminiškiems žodžiams, kurių dalis irgi tebėra arba visai nejudinta, arba nepakankamai išaiškinta.

Didysis Lietuvių kalbos žodynas registruoja tokius *dėinauti* grupės atstovus: *dėina* „įtikimas, įtaika“ ir (scom.) „kas deinauja“; *dėinauti* „meilauti, meilinti(s), smailauti, vilioti“ su jo vediniais *išdėinauti* „išvilioti, išprašyti“, *dėinautojas*, -a „kas deinauja“ ir *dėinavimas* „meilinimasis, paslaugumas“; *dėininėti* „deinauti“; *dėiningas*, -a (*deiningas*, -a) „meilus, švelnus, įtaikus“ su jo abstraktu *deiningumas* (žr. LKŽ II 257 ir II² 379). Iš J. Barono žodyno papildomai dar būtų galima nurodyti prieveiksmį *deiningai* „įtaikiai, льстиво“ (II leid., 1933 m., 234). Iš karto atsiribojus nuo aiškių, jokių abejonių nekeliančių darinių, tolesniam svarstymui lieka *dėina*, *dėinauti*, *dėininėti* ir *dėiningas*, -a. Juos į savo žodyną jau buvo įtraukęs A. Juška, iš kur jie, matyt, pakliuvo ir į vieno kito vėlesnio leksikografo darbą (vedinius *dėinautojas*, *deiningumas*, *deiningai* šalia iš A. Juškos paimtų *dėinauti* ir *dėiningas* pagal reguliarius darybos tipus veikiausiai bus prisidaręs pats J. Baronas; pastarajam priklauso ir kirčiavimo variantas *deiningas* 234 vietoj jo paties kitur tiksliai perteikto *dėiningas* 575). Tikroji šių apyreičių žodžių tėvynė, kaip matyti iš LKŽ tarminių šaltinių, yra kai kurios žemaičių, beveik be išimties dounininkų, šnektos.

Nors žodžių *dėina*, *dėinauti*, *dėininėti* ir *dėiningas*, -a formali ir semantinė sąsaja yra visiškai akivaizdi, tačiau darybos santykiai tarp jų nėra labai ryškūs, neabejotinų dvinarių darybos opozicijų su griežtai apibrėžta darybos kryptimi lyg ir neišsiskiria. Veiksmažodis *dėininėti*, tiesa, LKŽ duotas kaip veiksmažodžio *dėinauti* iteratyvas, tačiau toks jo darybos kvalifikavimas vargu ar tikslus. Vienintelis pirminis

déininėti šaltinis yra A. Juškos žodynas, kuriame jis taip pateiktas: *Déjninėti, -něju, -nějau, -ně siu, frq. много ухаживать, угождать, любезничать, стараться нравиться; umizgać, zalecać się starannie. Vájkis déjninė apliē¹ ne sáu lýgę mérgą, t. y. dájlej apsiéjna,lgias (J é I 308). Vadinasi, ten iš tiesų matyti noras iškelti reiškiamo veiksmo tam tikrą dažnumą, tačiau niekas neverčia galvoti, kad ši reikšmės ypatybė pareina nuo darybos opozicijos su *déinauti*. Reikšmės dažnumo bruožas nėra visai svetimasis pačiam *déinauti* – ir A. Juškos jis pavartotas visai panašiai pasakyme, kaip *déininėti*: *Vájkis déjnavá priē¹ tos mergós, t.y. dájlinas, ne drañsej kaľb. Apskritai, lietuvių kalboje tiek priesagos -inėti, tiek ir priesagos -auti veiksmažodžiai, jeigu jie yra aiškūs kito veiksmažodžio vediniai, paprastai eina iteratyvais. Gali pasitaikyti ir to paties pamatinio veiksmažodžio paralelinių vedinių, plg. švilpauti ir švilpinėti (: švilpti), tūpauti ir tupinėti (: tūpti). Tačiau déinauti ir déininėti panašiai negali būti suvokiami – šalia jų nėra kokio kito, paprastesnio veiksmažodžio, kurį būtų galima laikyti pamatiniu. Prie tikrų iteratyvų netinka skirti nė vieno déininėti, nes gretimai esantis déinauti dėl reikšmės (jos dažnumo bruožo) nekontrastiškumo nesuteikia reikiamo semantinio pamatavimo. Be to, vargu ar pavyktų lietuvių kalboje surasti bent vieną neabejotiną atvejį, kada priesagos -inėti veiksmažodis būtų padarytas iš priesagos -auti veiksmažodžio.**

Priblėsusius pirmąsčius darybos santykius tarp *déina, déinauti, déininėti, déiningas, -a* padeda išryškinti gretinimas su kitomis analogiškos struktūros žodžių grupėmis, pvz.: *dárbas* „dirbimas, veikla“, *darbáuti* „dirbti, dirbti; pelnyti“, *darbinėti* „dirbinėti“, *darbingas, -a* „darbus, darbštus“; *draūgas* „bičiulis, bendrininkas“, *draugáuti* „bendrauti, bičiuliauti“, *drauginėti* „t. p.“, *draugingas, -a* „draugiškas, malonus“; *dúona* „iš miltų kepalais kepamas valgis“, *duonáuti* „ieškoti, prašyti duonos, duoneliauti, elgetauti“, *duoninėti* „t. p.“, *dúoningas, -a* „gausus duonos, derlingas, pelningas“. Šiose grupėse priesagų *-auti, -inėti* veiksmažodžiai ir priesagos *-ingas, -a* būdvardžiai suvokiami kaip betarpiški daiktavardžio (*dárbas, draūgas, dúona*) vediniai. Tad paprasčiausia būtų galvoti, kad nagrinėjamoje grupėje pamatiniu žodžiu irgi eina daiktavardis (*déina*), o *déinauti, déininėti* ir *déiningas, -a* yra jo vediniai. Tik čia darybos santykius gerokai komplikuoja *déina* semantika. Jis pažįstamas dviem visiškai skirtingom reikšmėm, kurių buvimas nepaaiškinamas to paties žodžio semantine raida, tačiau lengvai suprantamas, kai į *déina* žiūrim, kaip į du atskirus veiksmažodinius vedinius – nomen actionis (reikšme „įtikimas, įtaika, deinavimas“) ir nomen agentis (reikšme „kas deinauja“). Šitoks *déina* suvokimas kaip dviejų atskirų veiksmažodinių vedinių dabar, be abejo, galimas tik todėl, kad greta yra veiksmažodis *déinauti*, kuris ir suteikia tokiems vediniams būdingą semantinį pamatavimą. Tačiau dabartinį semantinį santykiavimą tarp *déina* ir *déinauti* reikia laikyti antriniu. Forma ir, kaip jau sakyta, darybos santykiai analogiškose žodžių

grupėse rodo, jog chronologiškai pirmiau turėjo atsirasti *déina*, iš kur su priesaga *-auti* buvo išvestas *déinauti*.

Dabartinis *déina* kaip veiksmažodžio vedinio šliejimasis prie *déinauti* lengviausiai gali būti paaiškintas, jeigu galvojama, kad jis kadaise tikrai buvo padarytas iš kažkokio veiksmažodžio, kuriam išnykus, semantinio pamatavimo funkciją perėmė kitas veiksmažodis — išvestinis *déinauti*. Norint už šio spėjimo eiti dar toliau į praeitį, *déinauti* grupės žodžių darybos analizės nebepakanka. Reikia mėginti įveikti šios grupės izoliaciją ir rasti daugiau etimologinių giminaičių. Ieškojimus šiuo atveju bene patogiaus pradėti nuo latvių kalbos, o tik po to pasižvalgyti, ar neatsiras giminaičių, tegu ir labiau nutolusių, dar ir pačioje lietuvių kalboje.

Išeities tašku galima pasirinkti la. *dainuôtiês* „puoštis, dailintis, išsipustyti; žaisti“, kurio siejimui su *déinauti* pritaria ne tik forma, bet ir artima reikšmė. A. Juška, pavyzdžiui, tuo pačiu „dailintis“ aiškina ir *déinauti*, o r. *зауєрывамъ* „flirtuoti; meilintis, meilikauti“ yra išaugęs iš *уєрámъ* „žaisti“ (vadinasi, lie. *dáilintis* „puoštis, dabintis; meilintis, smailauti“ ir r. *зауєрывамъ* : *уєрámъ* gražiai rodo, kad lyginamų latvių ir lietuvių veiksmažodžių reikšmės nesunkiai susiejamos). Dėl reikšmių „žaisti“ ir „puoštis“ sambūvio latvių žodyje plg. gr. *ἀθρομα* „žaidimas, žaislas“ ir (pl.) „papuošalai“; be to, panašus reikšmių skirtumas yra, pavyzdžiui, tarp v.v.a. *schërzen* „linksmi šokinėti, laigyti, linksmintis“, *schërz* „linksmybė, žaidimas“ ir s. isl. *skart* „brangus apdaras“. Reikšmė „žaisti“ iš karto leidžia toliau lyginti su „šokti“ reikšmės žodžiais, plg. la. *deinis* „šokėjas, šoklys“ ir — jau be sufiksinių *n* — *diêt* (*deju*) „šokinėti, šokti, dainuoti“. Reikšmė „šokti“, išlikusi pirminiame veiksmažodyje, yra senesnė, panašiai, kaip ir slavų tokios semantikos žodžiuose, plg. s. sl. *igrati* „šokinėti, šokti; žaisti“, s. ch. *уєпаму* „šokti; žaisti“, s. č. *jhráti* „šokinėti, šokti; žaisti“. Tos pačios šeimos žodžiai latvių vartojami ne tik šok(inėj)imui, bet ir kitokiam greitam judėjimui reikšti, pvz.: *daiņâtiês* „nenustygti vietoje, neramiai žingsniuoti ten ir atgal, trypti“, *daiņa* „neramus, nesuvaldomas žmogus, nenuorama“, *diņâtiês*² „neramiai laikytis, neramiai stovėti“; *dīdīt* (priežastinis šalia *diêt*; dėl darybos formos plg. lie. *lýdyti* „tirpdyti“: *liėti*) „šokdinti, išjudinti; aukuoti; dresiruoti; mankštinti; trankyti, purtyti; varginti, apsėsti, kamuoti, kankinti; (refl.) nerimti, neramiai stovėti; trypti; dūkti, siausti, išdykauti; be reikalo maišantis, šmaižiojant, kitiems trukdyti“; *dīdelēt* „stumdyti, varinėti (prie darbų), kamuoti“, *deīderēt* „bėgioti“; *dīžât*, *dīžuôt* „minti, trypti; mindžikuoti, trepentį, nerimti, nekantrauti“.

Atskirai galima nurodyti drebėjimo reikšmę: la. *didelēt* „nerimti, nenustygti, norėti pasprukti; (truputį) drebėti“, *didas*, *dideles* „drebuliai, šiurpis“, *didelis* „kas dreba nuo šalčio“, *didelūôt*, *didilât* „drebėti nuo šalčio“, *didinât* „drebėti; kalenti (dantimis)“. Drebėjimo reikšmės atsiradimas šalia šok(inėj)imo reikšmės yra įprastas reiškinys, plg. s. sl. *prędati* „šokti, šuoliuoti; drebėti“; v.v.a. *schocken* „supti(s), šokti“ ir v.v.ž. *schocken* „drebėti“; gr. *ὀρχέομαι* „šoku; drebu, spurdu“. Visai

natūralus ir tolimesnis semantinis perėjimas nuo *didināt* „drebėti“ prie *didinātiēs* „atšokti iš baimės, bijoti“; plg. s.-ch. *np̃ehymu ce* „sudrebėti, krūptelėti, pakirsti (iš miego)“ ir *np̃ēdamu* „baidytis, būkštauti, baimintis, drovėtis“; v.v.a. *schelch* „medžiojamų žvėrių (elnių?) patinas“, *schel* „šoklus, pašankus“ ir s. isl. *skelkr* „baimė, išgąstis“.

Kilnojimo, aukštyn kėlimo, aukavimo reikšmė, būdinga šios šeimos žodžiams, – dar plg. la. *dīžlāt* „trypti, kiloti (kojas)“, *dīžātiēs* „išdidžiai jodinėti“, – leidžia šičia minėti ne tik didžiavimosi (t. y. savęs iškėlimo) reikšmės la. *dàiñuōtiēs*² „didžiuotis, girtis, pūstis, pasipūtus vaikštinėti“, *izdīžātiēs (izdīžuōtiēs)* „išdidžiai sukiotis, puikauti, didžiuotis“ (plg. v.v.a. *sprenzen* „puikauti, maivyti, pūstis, išdidžiai vaikštinėti“ ir v. ang. *sprenten* „šokti, bėgti“), bet, labai galimas dalykas, kartu ir didumo reikšmės la. *dīžs, dīdeļš*, lie. *didelis, -ė, dīdis, -ė* (tad reikšmę „didelis“ čia reikėtų etimologiškai suprasti „aukštyn iškeltas, iškilus, pakilas“)¹.

Šios šeimos žodžiai gali reikšti ne tik greitą judėjimą, bet ir sunkų ėjimą, svirduliavimą, valkiojimąsi: la. *dēideruōt*² „svirduliuoti“, *deidars* „griova, liurbis, kas svyrudamas eina“, *deīdarēt* „vaikščioti (svirduliuojant eiti?)“, *dēīderis*² (*deiders*) „girtas žmogus; mažas vaikas; kas valkiojasi“. Tad nėra abejonės, kad čia priklauso ir *dēidelnieks*² „valkata, dykūnas, nusigyvenęs žmogus“, *dīedelis, dīedelnieks* „dykinėtojas, tinginys, nenaudėlis“, *dīedelēt (dīēdelēt*²) „slampinėti, valkiotis; dykinėti, tinginiauti, be darbo gyventi“. Dėl reikšmės dar plg. lie. *blinkatūoti* „bėgioti, lakstyti“ ir *blinkinėti* „slampinėti, šlaistytis, valkiotis“; v.v.a. *gampen, gumpen* „šok(inė)ti“, norv. (trm.) *gimpa* „supti(s)“ ir *gamp* „drimba, didelis nerangus bernas, dramblotas arklys“; gal s. i. *rghāyāti* „dreba, dūksta, siunta“, gr. *ὀρχέομαι* „šoku; drebu, spurdu“ ir s. ang. *earg* „tingus, vangus, baikštus, piktas“, isp. *aragan* (< go. *args*) „tingus, vangus“, langob. *arga* „niekam vertas tinginys“. Nėra reikalo skirtingos etimologijos homonimais laikyti nė la. *dīedelis, dīedelnieks* „elgeta“, *dīedelēt* „elgetauti, duoneliauti“ (dar plg. *didelēt* „be paliovos prašyti, kaulyti“). B. Jėgerio nuomone, reikšmės „elgeta; išmaldos prašyti, elgetauti“ galėjusios atsirasti iš reikšmių „įkyrus, suoslus, ramybės neduodantis žmogus; neduoti ramybės, kvaršinti, kamuoti“².

Ką tik minėta latviams pažįstama reikšmė „be paliovos prašyti, kaulyti“ vėl tarsi savaime gražina mus prie lie. *dēinauti, išdēinauti*, kurių reikšmė „meilauti, meilinti(s), smailauti, vilioti“ bei „išvilioti, išprašyti“ juk taip nuostabiai artima. Toliau, rodos, būtų galima įžvelgti tiesioginę semantinę sąsają su reikšme „siekti, trokšti“, kuri kartais laikoma viena iš pirminių, indoeuropietiškujų šios žodžių šeimos reikšmių³.

¹ B. Jėgers, – *Commentationes Balticae IV/V* (1958) 49–53.

² Ten pat, 52.

³ J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, I, Bern, 1959, 187; čia ide. **deļǵ*-semantika taip nusakyta: „sich schwingen, herumwirbeln; eilen, nacheilen, streben“.

Apie tokios reikšmės buvimą, deja, sprendžiama vien tik iš reduplikuotinio gr. *δίζημαι* „ieškau; stengiuosi, siekiu; reikalauju; tardau, tiriu“ ir denominalinio *ζητέω* „ieškau; stengiuosi, siekiu; reikalauju; tyrinėju; rūpinuosi, galvoju“, į kurių etimologinį siejimą su rūpima žodžių šeima specialistai žiūri skeptiškai⁴. Tesiremiant labiau patikimais giminaičiais, pirmykšte reikšme gal pakaktų laikyti „šokti, greitai judėti (ratu)“; be jau minėtų baltišku žodžių, iš kitų kalbų plg. gr. *δίηνη* „sūkurys, verpetas“, *δίνοσ* „t.p.; apskritas grendymas, kūlykla; apskritas geriamas indas“, *δίνωέω*, *δίνωέω* „suku (aplink, ratu), sukioju; sukuosi (ratu šokdamas), sukiojuosi“, *δίεμαι* „skubu, dumiu“ (*δίεονται* „jie skuba“, *δίεσθαι* „dumti; (tranzit.) vyti, gainioti, persekioti“), *διώκω* „veju, vejuosi, varau, persekioju; puolu, metuosi, šoku; kaltinu, traukiu tieson“; s. air. *dīan* „greitas“, *dēne* „greitis“; ne tiek tikru dalyku specialistai laiko s. i. *dīyati* „skrenda, sklando“ giminystę⁵ (reikšmė čia neturėtų trukdyti, plg. la. *lèkt* „šokti, šokuoti“ ir lie. *lėkti* „skristi“). Reikšmių „skubėti“ ir „greitas“ atsiradimas iš pirminės reikšmės „šokti, greitai judėti“ lengvai suprantamas, dar plg. s. isl. *skopa* „šokti, bėgti“ ir lie. *skubėti*, *skubùs*.

Jeigu ir būtų atsisakyta graikų kalbos žodžius su -ζ- laikyti giminiškais, dar netiktų tvirtinti, kad reikšmė „siekti, trokšti“ ten visai nepažįstama: juk ir gr. *διώκω*, be jau minėtų reikšmių, greta pavartojamas reikšme „siekiu, trokštu, stengiuosi (ką nors pasiekti), veržiuosi“. Tačiau tai nė kiek neverčia reikšmę „siekti, trokšti“ laikyti pirmine, indoeuropietiška ir kartu įžiūrėti tiesioginį ryšį su lie. *dėinauti* reikšme. Labiau priimtina galvoti apie vėlesnę semantinę raidą, savarankiškai pasireiškusią atskirose kalbose. Graikų kalboje reikšmė „siekti, trokšti“ visai natūraliai iš pirmykštės reikšmės bus išriedėjusi per tarpinę reikšmę „vyti, persekioti“, plg. v. *verfolgen* „persekioti, vyti(s); siekti (tikslas)“, r. *преслѣдовать* „t.p.“. Lietuvių kalbos *dėinauti* grupės žodžių panaši reikšmė istoriškai veikiausiai tiesiog atsiremia į pirmykštę reikšmę „šokti“, taip gerai išlaikytą baltų (tuo buvo galima įsitikinti iš latvių kalbos pavyzdžių). Kad tokia reikšmės raida baltų kalboms tikrai būdinga, aiškiai matyti iš įpročio ir kitus „šok(inė)ti“ reikšmės žodžius greta vartoti reikšme „meilintis, stengtis įtikti, deinauti“. Pastarąja reikšme pažįstami tiek lie. *šokinėti*, tiek ir la. *lėkât*, *lakstuôtiês*, *lakstîtiês*. Iš esmės tą pačią semantinę raidą dar turime progą stebėti, kai šia „meilintis, stengtis įtikti, deinauti“ reikšme vartojami lie. *tūpčioti*, *tupinėti*, *tupikáuti*. Net frazeologizmas *kulnùs* (*kulnaĩs*) *raitýti*, paprastai reiškiantis „šokti; smarkiai bėgti“ (LKŽ VI 843), pavartojamas reikšme „meilintis“, o jo darinys *kulnairaitỹs* jau tik ir žinomas reikšme „meilautojas, moters garbintojas“; sinonimiškumas su *dėinauti* grupės žodžiais gerai išryškėja kad ir iš šių J. Barono žodyno citatų:

⁴ H. Frisk, Griechisches etymologisches Wörterbuch, I, Heidelberg, 1960, 391.

⁵ M. Mayrhofer, Kurzgefaßtes etymologisches Wörterbuch des Altindischen, II, Heidelberg, 1963, 46.

„ухаживать ... tūpčioti aplīnk kā, ... kuldūs raityti, déinauti kám, mérginti (mergēle), mýlintis kám“ ir „ухаживатель ... déinautojas, kulnaraitys“ (592).

Savo forma – sufiksinio *n* turėjimu – lie. *déina*, *déinauti*, *déininėti* ir kt. šalia la. *diēt* kiek primena lie. *maīnas*, *mainà*, *mainauti*, *mainyti*, *maininėti* ir kt. šalia la. *mīt* „mainyti, la. *mainīt*“. Tačiau vaizdas keičiasi, kai *déinauti* ir kiti artimi žemaičių žodžiai imami ne izoliuotai, o atsižvelgiama ir į tuos galimus jų giminaičius lietuvių kalboje, su kuriais jokių gyvų ryšių šiandien nėra. Kad tarp tolimesnių giminaičių yra vilčių rasti ir tokių žodžių, kurie neturi *-n-*, jau buvo matyti iš lie. *didelis*, *-ė*, *didis*, *-ė*. Nebegrįžtant prie pastarųjų žodžių spėjamos giminystės, metas pasidairyti, kokių gi dar *déinauti* tolimesnių giminaičių galima rasti lietuvių kalboje.

La. *diēt* reiškia ne tik „šok(inė)ti“, bet ir „dainuoti“. Dainavimo ar panaši reikšmė nėra svetima nė daliai latvių kalbos žodžių su *n*, plg. *dainēt* „niūniuoti; griežti, žaisti (muzikos instrumentu)“, *dàinât*² „biauriai (rėkiant) dainuoti“, *daiņuôt* „spygauti, linksmintis“. Tad nėra ko stebėtis, jei kurie-ne-kurie etimologai su la. *diēt* jau seniai sieja ir lie. *dainà* (*dàina*, *dainē*), nurodydami, kad pradžioje tuo žodžiu galėjusi būti vadinama šokių daina⁶. O vokalinis akompanimentas (kartu su instrumentiniu ar

⁶ A. Fick, Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen, II³, Göttingen, 1876, 584; A. Leskien, Der Ablaut der Wurzelsilben im Litauischen, 9 (= Abhandl. d. K. Sächs. Gesellsch. d. Wissensch., XXI, Leipzig, 1884, 271); F. Solmsen, – PBB XXVII (1902) 363; iš paskiausių B. Jēgers, – Com. Balt. IV/V (1958) 53.

Nėra visai aišku, kaip traktuoti la. *daīna*, *daīņa* „daina“ (ir *daiņât*, *daiņūôt*, *daīnuôt* reikšme „dainuoti“): dažniausiai įsivaizduojama, kad tai paprastas lie. *dainà*, *dainē* (ir *dainuoti*, *dainiuoti*) atliepinys, tačiau J. Zēveris (J. Sehwers, Sprachlich-kulturhistorische Untersuchungen vornehmlich über den deutschen Einfluß im Lettischen, Leipzig, 1936, 350 t.), sprendamas iš vėlyvo pasirodymo (tikrai nuo 1822 m.) latvių literatūroje ir vartojimo (bent pradžioje) tikrai lietuvių dainoms pavadinti, galvoja apie skolinimą iš lietuvių kalbos (dabar tokiai nuomonei pritaria ir B. Jēgeris jau nurodytoje vietoje). Galima priminti, kad tendencija įsivesti žodį *daina* kaip specifinės lietuvių realijos pavadinimą maždaug tuo pačiu metu reiškiasi ne vienu mūsų kaimynų kalboje, plg. le. *dajna* (ir *dajn*, J. Kraševskio *dajnos* pl.), vok. *Dainas* pl. (ir *Dainos* – pvz., P. Ruigio 1745 m. „Betrachtung der Littauischen Sprache“ vokiškame tekste ar L. Rėzos 1825 m. išėjusio rinkinio pavadinime „Dainos oder Litthauische Volkslieder“).

Ligi šiol tebėra didelis galvosūkis, kaip aiškinti formaliai ir semantiškai labai artimą rumunų (kartu su moldavais) *doină*. Dalis aiškintojų atsižvelgia į pastarojo galimą sąsają su lie. *dainà*, tačiau tą sąsają ne visi įsivaizduoja vienodai. Jau daugiau kaip prieš šimtą metų buvo iškelta mintis, jog rum. *doină* esąs iš dakų paveldėtas žodis, giminiškas su lie. *dainà*. Plėtodamas šią mintį (bene anksčiausiai pareikštą orientalistu M. Haugo 1855 m.), B. P. Haždeu toliau tuos du žodžius kartu su tariamais iranėnų, keltų atitikmenimis kildina iš indoeuropiečių dainos pavadinimo **dana* (pirmiausia tai išdėstyta 1869 m., plačiausiai – knygoje B. Petriceicu Hasdeu, Din istoria linbei române, București, 1883, 11–32). Pagrindinė B. P. Haždeu mintis (rum. *doină* – dakų žodis, giminiškas su lie. *dainà*) dar gali būti svarstoma ir šiandien (plg. panašią užuominą E. Frenkelio žodyne s. v. *dainà*), tačiau tolesnė jo etimologija, čia įskaitant ir archetipo **dana* rekonstravimą, neatlaiko jokios kritikos. Keista, kad to nėra pastebėjęs S. Semčinskis, kuris neseniai skelbtame straipsnyje (dėl pateiktų faktų šiaipjau vertingame) ištiesai priima B. P. Haždeu etimologiją, pats į giminiškų žodžių

vienas pats) praeityje liaudies šokiui tikriausiai buvo dar būdingesnis, negu naujaisiais laikais⁷. Ankstesnysis meno – šokio, dainos ir muzikos – sinkretizmas ne vienu atveju yra palikęs pėdsakų kalboje, plg. s.-ch. *уєрamu* „šokti; lošti, žaisti“, r. *уєрámь* „žaisti; juokauti, linksintis; griežti, skambinti; groti, kliurksėti (apie gerves)“, (за)*уєрámь нєснu* „(už)dainuoti, dainą (už)traukti“; go. *laikan* „šok(inė)ti“, *laiks* „šokis“ (plg. ir lie. *láigyti* „linksmai šokinėti, lakstyti pasišokėjant“), s.v.a. *leih* „žaidimas; daina, melodija“, v.v.a. *leich* „(paskambinta) melodija; nelygių posmų poetinis kūrinys, epinė giesmė arfai“; gr. *ἀθύρω* „žaidžiu, linksminuos,

sąrašą papildomai įtraukdamas slavų dainų refreną *dana* su variantais (žr. С. В. Семчинський, Про походження українського *дана* та молдавського і румунського *дойна*, — Мовознавство III 1969 5 63–67; vėliau šį aiškinimą pritariamai atpasakoja О. С. Стрижак, — Мовознавство V 1971 5 73 t.). Rum. *doină* seniau dar buvo mėginta sieti su lie. *dainà* kaip iš slavų (ne dakų) gautas žodis (žr. W. Meyer, — KZ XXVIII 1887 173), remiantis, matyt, prielaida, kad lie. *daina* atitiktumėms negalėjo nebūti arčiausiai giminiškose slavų kalbose. Visai kitaip tų žodžių santykį nušviečia G. Bogachius: jam rum. *doină* yra XIII–XV a. tiesiai iš lietuvių ar gal per tarpininkus lenkus (plg. jų dainų refreną *dana*) gautas lie. *dainà* (žr. Г. Богач, К вопросу о происхождении молд., рум. *дойна*, — LKK VI 1963 183–190).

Ligšioliniai tyrinėjimai, šiaip ar taip, jau leidžia susidaryti maždaug tokį apibendrintą vaizdą. Rum. (ir mold.) *doină* kaip tam tikro muzikinio žanro dainos pavadinimas („eleginės melodijos daina, išreiškianti meilės, ilgesio ar gailesčio jausmus“) težinomas šiaurės bei šiaurės rytų tarmėse – Moldavijoje, Bukovinoje ir Muramureše; iš čia jis termino teisėmis maždaug nuo XIX a. vidurio įsigali ir literatūrinėje kalboje. Palyginti dideliame Transilvanijos plote žodis tepažįstamas kaip be-reikšmis dainų refrenas, o dar labiau į pietus, nors tai irgi buvusioji dakų teritorija, iš seno jis visai nežinomas. Be lyties *doină*, abiem funkcijom (kaip eleginės dainos pavadinimas ir kaip refrenas) dar yra gerai pažįstama (ypač Rumunijos pačioje šiaurėje) lytis *daină*. Labiau patikima, kad refrenas (jis ypač įprastas dainų pradžioje) yra virtęs eleginės dainos pavadinimu, o ne atvirkščiai. O refrenas (vienas pats ar su visu kupletu) lengvai gali būti atneštinis, vėliau į dainą įterptas. A. Rosetti galvoja apie skolinimą iš slovakų kalbos, kur panašus dainų refrenas dažniausiai turi formą *dana* (A. Rosetti, — Mélanges de philologie offerts à Alf Lombard, Lund, 1969, 191–195; santrauką žr. Actele celui de-al XII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică, II, București, 1971, 1317). Tačiau tas refrenas pažįstamas ir dar artimesnės vakarų Ukrainos liaudies dainose, kur tarp įvairių variantų, vartojamų šalia įprasčiausio *дана*, yra ir *дайна*. Iš kitų slavų jį dar turi lenkai, irgi keleriopo pavidalo: *dana*, *dajno* ir kt. (plg. ir le. trm. *dajniecza*, *danajka* „danelė, daina“). Ar tam palyginti ribotoje slavų teritorijoje teisplitusiam refrenui pradžia yra davęs lie. *dainà*, ar jį visai nepriklausomai nuo lie. *dainà* yra susidarę patys slavai – tai klausimas, kuris tebelaukia visapusiško svarstymo (F. Slavskis, pavyzdžiui, atmeta L. Malinovskio aiškinimą, kad le. *dana* esąs paskolintas iš lie. *dainà*, tačiau jo paties palaikomas aiškinimas – iš *da + na* – irgi nėra labai įtaigus, juoba, kad visai nutylimi *dajno*, *dajniecza*; žr. F. Sławski, Słownik etymologiczny języka polskiego, I, Kraków, 1952–1956, 137). Nepaisant, kaip bebūtų galutinai atsakyta į šį klausimą, jau dabar beveik nebėra abejonės, kad rum. *doină* (*daină*) „eleginė daina“ išimtinis artumas mūsų žodžiui *dainà* yra antrinis ir ypatingos giminystės nerodo (sąsają nebent būtų galima suprasti kaip netiesioginį, slavų tarpininkaujamą, skolinimą iš lietuvių kalbos).

⁷ Apie padėtį slavų kraštuose žr. K. Moszyński, Kultura ludowa Słowian, II 2², Warszawa, 1968, 321–325.

pramogauju; vaidinu, vaizduoju (scenoje); dainuoju; apdainuoju, liaupsinu“; gr. *χορός* „ratelis (šokis); ratelio daina; choras“; iš dalies kartu tikėtų minėti ir la. *līguōt* „linguoti, suptis; džiūgauti, linksmintis, Jonines švęsti, Joninių dainas dainuoti; dainuoti, giedoti“ (čia tarpine raidos grandimi veikiausiai eina dainų refrenas *līguō*). Turint tai galvoje, sunku tikėtis, kad mėginimai kaip nors kitaip aiškinti lie. *dainà* pasirodytų esą patikimesni už šią etimologiją. Tiesa, J. Endzelynas ir E. Frenkelis⁸ lyg ir linę pirmenybę teikti F. Zomerio aiškinimui, pagal kurį lie. *dainà* sietina su lie. *dejà* „aimana, dejonė“, tačiau iš tikrųjų toks siejimas ankstesniajai etimologijai neprieštarauja. Pats F. Zomeris, tapatindamas lie. *dejà* ir la. *deja* „šokis“, kaip tik rėmėsi jau kitų atpažintu ryšiu tarp lie. *dainà* ir la. *diēt*, dėl lie. *dejà* reikšmės dar nurodydamas tos pačios šeimos la. *daiñuot* „spygauti, linksmintis“; iš kitų jis labiau išsiskyrė gal tikrai tuo, kad pirmykšte šaknies reikšme laikė, nors ir nepateikdamas platesnės argumentacijos, „plyšoti, rėkti“⁹.

Jei smarkų judėjimą reiškiantys žodžiai gali žymėti dainavimą, melodiskus garsus, tai neturėtų labai stebinti nė jų pavartojimas kokiems kitiems garsams reikšti, plg. s. ang. *hratian* „skubėti, pulti“, v.v.a. *razze(l)n* „siusti, dūkti; tarškėti, barškėti“, v.v.ž. *ratelen* „barškėti, dardėti, tarškinti, bildėti“ (ir ang. *rattle* „dardėti, tarškėti; greit kalbėti, plepėti“). Jau minėtas la. *didināt* „drebėti; kalenti (dantimis)“, neabejotinas *diēt* šeimos narys, šalia yra pažįstamas reikšme „būbauti, birbčioti; grumentis“. Dar iškalbingesnis pavyzdys – tai la. *didelēt*, reiškiantis ne tik, kaip anksčiau nurodyta, „nerimti, nenustygti, norėti pasprukti; (truputi) drebėti“, bet ir „verkšlenti, verkti“. Vadinas, semantika nė kiek neprieštarauja, kad nagrinėjamai žodžių šeimai būtų priskirti ir lie. *dejà* „aimana, dejonė; vargas, bėda“, (interj.) „gaila, aiman“, *dejúoti* (sen. ir *dejoti*) „aimanuoti, vaitoti; bėdoti, skūstis“¹⁰.

Lie. *dejúoti* (*dejoti*) leidžia dar labiau priartėti prie to pirminio veiksmožodžio, kurio jau buvo pasigesta anksčiau, svarstant lie. *déina* darybą. Tas veiksmožodis, jeigu jis būtų lietuvių kalboje išlikęs, veikiausiai tiksliai atitiktų la. *diēt* (*deju*) ir turėtų formą **diēti* (es. l. 3 **diēja*, sen. ir žem. **dēja*; būt. l. 3 **diējo*, sen. **dėjo*). Šiai rekonstrukcijai pritaria ir lie. *dejà* bei *dejúoti* (*dejoti*) – pastarųjų santykis su **diēti* formaliai nesiskiria nuo santykio tarp lie. *lejà* „mušimas, pyla“, (*už*)*lejúoti* „(už)liėti, (už)alavuoti, (už)cinuoti“ ir *liēti* (*liēja*, trm. *lēja*) „pilti; mušti“ bei *liēti* (*liēja*, trm. *lēja*) „formuoti; lipdyti kuo“; *žvejà* „žvejyba“, *žvejóti* „žuvauti“ (la. *zveja*, *zvejuōt*) ir *žviēti*

⁸ ME I 432; E. Fraenkel, LEW I 80.

⁹ F. Sommer, Die indogermanischen *iā*- und *io*-Stämme im Baltischen, Leipzig, 1914, 35.

¹⁰ Kitoniškai lie. *dejà* ir *dejúoti* kartą yra mėginęs etimologizuoti K. Būga, remdamasis spėjamu žodžio *diēvas* variantu **dējas*; *dejà* atsiradęs iš jo vocativus emphaticus formos, o *dejúoti* etimologiškai reiškias „*deja* (‘dievą’) minėti“ (taip pakoreguojamas K. Jauniaus *dejúoti* kildinimas iš *deivúoti* „dievo vardą minėti“, kurį K. Būga laikė nepriimtiniu fonetiniais sumetimais), žr. K. Būga, RR I 121 t. (E. Frenkelis savo žodyne apie šį K. Būgos aiškinimą visai neužsimena).

(*žvieja/žvēja*) (la. **zviēt* nežinomas, kaip ir lie. **diēti*); *grejoti* „ieškoti, verstis“ ir *griēti* (*griēja/grēja*) „imti, griebti; graibyti; žvejoti“; la. (ret.) *kreja* (ar *kreji*) „vilktinis tinklelis“, *krejuôt* (*skrejuôt*) „grieti, graibstyti; sijoti; šluoti“ ir *kr̥iet* (*kreju, kr̥ēju*) „grieti, graibyti“ (plg. lie. *kr̥ejis* „redelė“, *krejuoti* „sijoti, redelioti“ ir *kriēti, kriēja/krēja* „tiesti, vynioti; žvejoti, grieti“); *reja* (*rejas*) „lojimas“ ir *riēt* (*reju, rēju*) „loti“; *skreja* „bėgimas; avilio landa“ ir *skriēt* (*skreju, skrēju*) „bėgti“ (plg. lie. *skrajà, skrajoti* šalia *skriēti, skriēja/skrēja*). Lie. *dejà, dejuoti* formaliai juk visiškai sutampa su la. *deja* „šokis“, *dejuôt* „šokti“ (ME abu laikomi naujadarais, nors *dejuotājs* žinomas ir iš dainų), kurių rėmimasis pirminiu veiksmažodžiu *diēt* akivaizdus. Lie. *dejuoti* (*dejoti*), kaip jau matyti iš pateiktų panašių darinių, galėtų būti tiek greta pažįstamo deverbalinio *dejà*, tiek ir tiesioginis išnykusio pirminio veiksmažodžio **diēti* vedinys. Lie. *dėina* darybiškai irgi įmanoma betarpiškai sieti su veiksmažodžiu **diēti*, plg. lie. *gleinà* „kas terlioja, tepa“ : *gliēti* (*gliēja/glēja*) „tepti, lipyti, glaistyti“, t. p. dem. *greinėlė, greinelýtė* „nedidelis kiekis, grienelė“ šalia *griēti* (*griēja/grēja*) „imti, griebti; graibyti“.

Atskirą grupelę sudaro žodžiai, kuriuose betarpiškai po šaknies eina -v-. Tai pirmiausia la. *dīvelēt* (*dīvelēt*²) „nerimauti, neramiai elgtis (taip ypač refl.), draskyti(s); aukuoti, supti; judinti; nuolat užimti (daug darbo duoti), daug vartoti (dėvėti); varginti, nuvaryti, kamuoti, kankinti“, *dīvelis, dīvele, dīvelnieks*² „nenuorama, padauža“. Semantiškai jie tokie artimi jau minėtiems la. *dīdīt* „šokdinti, išjudinti; aukuoti; dresiruoti; mankštinti; trankyti, purtyti; varginti, apsėsti, kamuoti, kankinti“; (refl.) „nerimti, neramiai stovėti; trypti; dūkti, siausti, išdykauti; be reikalo maišantis, šmaiziojant, kitiems trukdyti“, *dīdelēt* „stumdyti, varinėti (prie darbų), kamuoti“, *daiņa* „neramus, nesuvaldomas žmogus, nenuorama“ (tokios pat reikšmės yra *dīdaļa, dīduoņa, dīža*) ir kt., kad dėl jų priklausymo vienai ir tai pačiai žodžių šeimai vargu ar galima rimtai abejoti. Formos skirtumas etimologiniams ryšiams čia nėra kiek netrukdo: intervokalinio v atsiradimas tarp balsiu pasibaigiančios šaknies ir balsiu prasidedančios priesagos (bei galūnės) juk yra priprastas dalykas, plg. la. *glīve* „žalėšiai viršum vandens, glitus dumblas, gleivės, glemės“, *glīvēt* „gleivyti, gleivėms, dumblui darytis“, lie. *glėivės* (ret. *glyvas*), *gleivėti, gleivėti* šalia lie. *gliēti* (su -d čia priklauso lie. *glaidūs, -l* „patišęs, išskydęs, purvinas“, la. *glieds* „slidus“, *glīds* „lipnus, sukritęs (apie duoną)“, *glidēt* „gleivėtam, gličiam darytis; glitenti, gludinti“ ir kt.); lie. *šlīvas, -à* (ir *šlīvas, -à, šleivas, -à*), *šlīvinti* šalia *šliēti* ir t.t.

Su la. *dīvelēt* (*dīvelēt*²) kuo arčiausiai yra susiję lie. *nu-dyvelioti* „nuvarginti, nukamuoti“ ir *pri-dyvelioti* „primušti“. Semantinis skirtumas čia iš esmės tik tas, kad lietuvių kalboje nebėra išlikę pirmesnių reikšmių („šokdinti, vaikyti prie darbų“ ar pan.). Galima būtų galvoti ir apie vėlesnę latvių kalbos įtaką, bet tam prieštarauja žodžių geografija: lie. -*dyvelioti* pažįstamas vienur kitur Žemaičių gilumoje, o la. *dīvelēt* (*dīvelēt*²) reikšme „varginti, kamuoti“ – pietinėse Vidzemės ir iš dalies greti-

mose Latgalos šnektose. Kartu su *-dỹvelioti* minėtinas, matyt, ir A. Juškos žodyno (*iš-*)*dỹvalioti* (orig. *Dĩvaloti* J I 333 ir *Iš-dỹvaloti* J II 569) „(iš)dirbti, (iš)gyventi žemę“.

Formaliai su la. *dĩvelēt* (*dĩvelēt*²) dar tiksliau sutampa Klaipėdos krašto žemaičių (*nu-*)*dỹvelėti* „(nu)dėvėti, (nu)drengti“. Ta pačia reikšme iš netolimų Katyčių LKŽ pateikia ir kiek skirtingos darybos variantą *nu-dỹveliuoti*. Tačiau ką nors tvirtai teigti dėl lie. (*nu-*)*dỹvelėti* ir *nu-dỹveliuoti* etimologijos šiuo tarpu kažin ar įmanoma. Dėl reikšmės paprasčiausia, rodos, būtų juos sieti su lie. *dėvėti* (plg. ir trm. *iš-dėvelioti*, *nu-dėvelioti*). Formos atžvilgiu, deja, toks aiškinimas, jei ir nėra visiškai negalimas, kelia abejonių: panašiais atvejais šitokia balsių kaita yra retenybė, ir *dėti* šeimos (kuriai priklauso ir *dėvėti*) žodžių su šaknies *y* šiaipjau nepasitaiko. Tiesa, vietoj *dėvėti* yra užregistruotas *dỹvēti*, bet jis menkai žinomas, ir jo *y* pats reikalingas aiškinimo. Tad ar nebūtų teisingiau (*nu-*)*dỹvelėti* ir *nu-dỹveliuoti* neskirti nuo pirmiau paliesto *-dỹvelioti* ir sieti vėl su tuo pačiu la. *dĩvelēt* (*dĩvelēt*²)? Toks aiškinimas pranašesnis formaliai ir kartu gana priimtinas semantiškai. Reikšmė „dėvėti, drengti“ – juk tai ne kas kita, kaip latvių kalboje tebeapažįstamos pirmesnės reikšmės „daug vartoti“ specializacija, susiaurinimas. Reikšmės siaurėjimą, galimas daiktas, bus paskatinęs šalimais vartojamas panašios formos ir reikšmės *dėvėti* (la. *dėvēt*, turėdamas visai kitonišką reikšmę „vadinti, laikyti kuo“, panašaus poveikio *dĩvelēt* semantinei raidai negalėjo turėti). Visiškas semantinis suartėjimas savo ruožtu gal bus sudaręs sąlygas pasitaikančiam formų maišymui – *dỹvēti* pasirodymui vietoj *dėvėti*.

Į tolimesnius giminiškų žodžių ieškojimus gal geriausia bus nebesileisti, nes kol kas tai galėtų būti tiktai spėliojimai, kurie jau turimo bendro lie. *dėinauti*, la. *dĩvelēt* ir kitų jiems artimų žodžių etimologijos vaizdo esmingiau nebepakeistų.

* * *

J. Endzelynas, ME II 432 s.v. *daiņuōtiēs* papildomai pridėdamas *dāiņuōtiēs*² „didžiutis, pūstis; puoštis; pasipūtus vaikštinėti“, kartu yra pastebėjęs, kad čia. regis, esanti ta pati šaknis, kaip ir žodžio *daiļš* „dailus, gražus“, o pastarąjį labiausiai patikima jam rodėsi sieti su s. i. *dīdēti* „šviečia, spindi, žiba“ ir kitais ide. šaknies **dei-* (*dejə-*, *dī-*, *dīa-*) „skaidriai spindėti, žibėti, mirgėti, šviesti“ atstovais (pateiktais ten pat s.v. *daiļš*). Dabar turėtų būti paaiškėję, kad la. *daiļš* geriau palikti nuošaliui: viena, la. *dāiņuōtiēs*² (ir kiti artimi žodžiai) tiek forma, tiek ir semantika visai natūraliai, kaip buvo matyti, įsijungia į čia apžvelgtą žodžių šeimą, antra, pats la. *dāiļš* (lie. *dailūs*), ko gera, aiškintinas visiškai kitaip¹¹. Tačiau ir šiandien tebėra aktualus kiek kitaip formuluotas, platesnio pobūdžio klausimas: ar ide. šaknis **dei-* „skaid-

¹¹ Dėl galimos giminystės su lie. *dailyti* „dalyti“, s. sl. *děliti* „t. p.“, *dělati* „dirbti, daryti“ ir kt. žr. B. Jēgers, Verkannte Bedeutungsverwandtschaften baltischer Wörter [atspaudas iš KZ LXXX 1966], Göttingen, 81 – 87.

riai spindėti, šviesti, mirgėti“ nėra savo kilme galiausiai identiška su čia paliesta reikšmės „šokti, greitai judėti (ratu)“ homonimine šaknimi? J. Pokorno žodyne tai laikoma įmanomu dalyku (pirmąją suprantant reikšme „vibruojanti šviesa“)¹², nors tos šaknys šiaipjau pateiktos atskirai.

Šviesos šaltinio (liepsnos, dangaus spinduolių) virpėjimas, šokinėjimas, blūčiojimas minėtų reikšmių sąsają iš tiesų daro lengvai suprantamą. Pavyzdžių, rodančių reikšmių „greitai judėti“ ir „spindėti“ sambūvį tame pačiame ar giminiškuose žodžiuose, indoeuropiečių kalbose netrūksta, plg.: 1) lie. *blinkatúoti* „lakstyti, maskatuoti“, *blinkčioti* „svaidyti, mėtyti; blykčioti“, *blinksėti* „mėtyti; maskatuoti, tabaluoti, švytuoti; bliksėti, blizgėti, mirgėti“, *blinkterėti* „drėbtelėti, mesti; dribtelėti, kristi; švysterėti, blyksterėti“; 2) lie. *spindėti*, la. *spîdêt (spîdêt)* „t. p.“, jei pripažįstama giminytė su s. i. *spand-* „drebėti, krūpčioti, judėti“; 3) *švytúoti* „švysčioti, blykčioti; mosuoti, eiti mojuojant; svyruoti, linguoti“, *švytrùs, -ì* „spindintis, tviskan- tis; greitas, vikrus“, *švytrúoti* „blykčioti, tviskėti; vikriai vaikščioti, mosuoti“, *švais- týti(s)* „dažnai (pa)šviesti; šviestis, giedrintis; mėtyti, blaškyti, vaikyti; sukintis, laks- tyti“; 4) *tvaskėti* „tvinkčioti, plakti; blizgėti, žerėti“; 5) *tvièksti* „smarkiai šviesti, plieksti; tvoti, smogti; greitai eiti, bėgti“, *tviskėti* „spindėti, blizgėti, žibėti“, *tviskinė- ti* „bėgioti, lakstyti (plikam)“; 6) la. *vizêt (vizuôt)* „spindėti, blizgėti“, *vizulis* „spin- dėjimas, blizgesys; Briza media L., kiškio ašarėlės“ (kad augalo pavadinime galima įžiūrėti pirminę šios šaknies reikšmę „virpėti, drebėti“, rodo tokios pat motyvacijos la. *trîsene*, v. *Zittergras*, r. *трясýнка* ir panašūs jo pavadinimai); 7) lie. *žerėti* „spin- dėti, blizgėti“, *žarà* „pašvaistė, šviesa“, la. *zars* „spindulys“, pr. *sari* „žarijos“, lie. *žirti* „spindėti; birti, lėkti“, *žerėti* „berti, pilti, sviesti; smarkiai eiti, važiuoti“; 8) lie. *žibėti* „spindėti, švytėti“, *žièbti* „degti šviesą; tvoti, smogti; smarkiai eiti, važiuo- ti“, la. *zibêt* „žibėti, bliksėti“, *zibelêt* „t.p.; greitai bėginėti“, *zibât* „greitai judėti, drožti, skuosti“, *zibîgs* „žerintis, blyksintis; greitai bėgiojantis, žvitrus, ūmus“; 9) *žvilgėti* „spindėti, tviskėti, žibėti“, *atsižvilgėti* „atsidurti, nudumti“, la. *zvildzêt* „ži- bėti; rūkti (apie greitą judėjimą)“; lie. *žvalùs, -ì* „žvitrus, gyvas, vikrus“, *žvilti* „link- ti, krypti; blizgėti“, *žvilúoti* „linguoti, siūbuoti, svyruoti; blizgėti“, la. *zvilt²* „svirti“, *zvilúôt²* „spindėti, blizgėti, bliksėti, mirgėti“, *zvilúotiês* „t. p.; svyruoti“; 10) le. *(i)grac* „žaisti; šok(in)ti; mirgėti (apie spindulius)“, r. *uzpámь* „žaisti; švytėti, tviskėti, raibuliuoti“; 11) le. *migać* „mirgėti, blėsčioti, žybsėti; mostelėti, švystelėti (apie stai- gų judesį)“, č. *míhati se* „mirgėti; greitai judėti (šen ir ten), švituoti“, r. *muzámь* „mirgėti, blykčioti, mirkčioti; spardytis (apie arkli)“; 12) s. isl. *brjá* „spindėti, žibėti“, *braga* „spindėti, mirgėti“, *bragða* „spindėti, žerėti, liepsnoti; judėti“, *bregða* „greitai udinti, mosuoti“, s. ang. *bregdan* „t.p.“; 13) ankst. n. v. a. *flinken* „spindėti“, *flink* „spindintis“, dab. „greitas, vikrus“; 14) s. isl. *sprækkr* „greitas, guvus“, šv. trm.

¹² J. Pokorny, Indogermanisches etymologisches Wörterbuch, I, Bern, 1959, 187.

spräker „t.p.; spindintis“; 15) it. *brillare* „spindėti, blizgėti, žerėti“, sen. it. „virpėti, drebėti, plazdėti“; 16) lo. *corusco*, -āre „greit mosikuoti; siūbuoti, šokinėti; mirgėti, blykčioti“; 17) lo. *mico*, -āre „blizgėti, tviskėti, blyksėti, mirguliuoti; trukčioti, tvinkčioti, virpėti, krutėti“ (abejaip vartojamas ir metatezinis č. *kmitati* (se) – „mirgėti, žibėti; drebėti“); 18) lo. *vibro*, -āre „judinti, virpinti; mosuoti, mėtyti; virpėti, drebėti; mirgėti, žybčioti, blizgėti, spindėti“; 19) gr. *ἀόλος* „judrus, eiklus, apskrus; mirguliuojantis, blizgantis, margaspalvis“ (gal giminiškas su *εἰλέω* „suku, vynioju, ritu“); 20) gr. *μαρμαρυγή* „žerėjimas, blykčiojimas; šmėkščiojimas, greitas judėjimas“; 21) s. i. *dhavate*, *dhāvati* „bėga, teka“, *dhavalāḥ* „akinamai, spindinčiai baltas (jei pastarasis tikrai tos pačios šeimos); 22) s. i. *ῥῥάḥ* „spindintis; greitas“ (plg. ir jo atitikmenį gr. *ἀργός* „baltas, blizgantis; greitas, žvitrus, judrus“; dalis etimologų abejur mato du etimologinius homonimus).

Nors reikšmių „skaidriai spindėti, šviesti, mirgėti“ ir „greitai judėti (ratu), šokti“ sąsaja, kaip matyti, iš principo yra labai galima, baltų kalbų žodžiai su **dei-* bent kiek artesnio tų reikšmių sąlyčio nerodo. Čia netgi sunku bežiūrėti pirmąją reikšmę „skaidriai spindėti, šviesti, mirgėti“; tos reikšmės šakniai **dei-* atstovauja senieji paveldėti vediniai yra labai nutolę vienas nuo kito, izoliavęsi, plg. lie. *dienà* (la. *diena*, pr. vn. gal. *deinan*), *diēvas* – *deivē* (la. *dīevs* – *dīeve*, pr. *deiws*, *deywis*), kiek abejotina (beje, kažkodėl nepakliuvusį į E. Frenkelio žodyną) *deivóti* „žiūrėti, stebėti“ (plg. č. *dívati se* „žiūrėti“, gr. *δέατο* „rodėsi“, *δῆλος*, *δέελος* „matomas, pastebimas, akivaizdus“) ir pagaliau dar labiau abejotinos kilmės *džiūti* – *džiāuti* (la. *žūt* – *žaūt*). Apie kokius nors šių žodžių tiesioginius santykius su lie. *déinauti*, la. *dīvelēt* ir kitais čia apžvelgtais jų artimaisiais giminaičiais negali būti nė kalbos. Vadinasi, jei ateityje ir išgalėtų pažiūra, kad kalbamos homoniminės šaknys indoeuropiečių etimologijos plotmėje jungtinės į vieną, tai nė kiek neverstų „greitai judėti (ratu), šokti“ reiškiančios šaknies atstovus baltų etimologijos plotmėje aiškinti kaip nors visai kitoniškai, negu tai mėginama daryti šiuo metu.

LIT. *déinauti*, LETT. *dīvelēt* UND IHRE VERWANDTEN

Zusammenfassung

Der Artikel behandelt vor allem einige solche baltische Wörter, die noch keine etymologische Erklärung gefunden haben.

Lit. (žem.) *déinauti* „den Hof machen, flirten, schmeicheln, locken“ ist von *déina* „Gefälligkeit, Schmeichelei; (Subst. comm.) wer schmeichelt, den Hof macht“ abgeleitet, das letztere ist wieder mit dem Suffix *-na* von Verb **dieti* (Präs. 3. **dieja*, ältere und zem. Form **dēja*; Prät. 3. **diejo*, ältere **dėjo*) = lett. *diēt* (Präs. 1. *deju*) „hüpfen, tanzen (auch singen)“. Zur Wortbildung vgl. lit. *gleinà* „wer sudelt, schmiert“ : *gliėti* (*gliėja*/*glėja*) „schmieren, kleben, verkitten“ (im Lett. gibt es *deinis* „Tänzer, Springer“). In den baltischen Sprachen werden die Wörter des Be-

deutungsfeldes „hüpfen, springen, tanzen“ oft in der Bedeutung „den Hof machen, schön tun, sich einschmeicheln“ gebraucht (vgl. auf beiderlei Art gebräuchliche lit. *šokinėti*, lett. *lĕkāt*, *lakstuōtiēs*, *lakstītiēs*, lie. *tūpčioti*, *tupinėti*, *tupikāuti*, *kulnūs raitýti*).

Zu derselben Wortfamilie gehören lett. *dīvelēt* („wiederholt) reißen, quälen, peinigen; schütteln, schaukeln; bewegen; sich abarbeiten lassen; viel beschäftigen (arbeiten lassen), viel benutzen; abplagen; unruhig sein, sich unruhig gebärden“ (in letzter Bedeutung besonders das Reflexivum), *dīvelis*, *dīvele*, *divelniēks*² „ein unruhiger Mensch“ (vgl. semantisch sehr nahes lett. *daiņa*, *dīdaļa*, *dīduoņa*, *dīža* „ein unruhiger, unbändiger Mensch“), lit. (žem.) *nu-dỹvelioti* „ermüden, abhetzen, abplagen“, *pri-dỹvelioti* „verprügeln“. In bezug auf die Form (besonders auf -v-) vgl. lett. *glīve*, *glīvēt*, lit. *glėivės* (selt. *glyvas*), *gleivėti*, *gleivýti* neben lit. *gliėti*.

Zusammen mit den früher etymologisch nicht erklärten Wörtern wird der Überblick über die anderen Verwandten von lett. *dīēt* gegeben. Nebenbei werden zusätzliche Argumente für die Zugehörigkeit von lit. *dejà* „(Subst.) Jammern, Wehklage, Unglück, Elend; (Interj.) leider, schade, ach“, *dainà* „Lied“ und manchen anderen Wörtern zu dieser Wortfamilie (idg. **dejā-* „sich schnell (herum)bewegen, herumwirbeln, tanzen“) angeführt.